

אכן, דומה כי אף שורות אלו דבק מהן משהו מאותה התרוננות־שבהבה הנסוכה על רשי־מותיו של דב גיר...

י. ע.

ספר־היובל ליצחק בער

לשורת ספר־היובל, שיצאו לאור בארץ ל־כ־בּוּדִם של חוקרים בענפי המדע השונים, נצטרף לאחרונה ספר־היובל לכבודו של המלומד הירושלמי, חוקר תולדות־ישראל בימי הבית השני ובימי־הביניים, פרופ' יצחק בער, שהוא אחד מאותם חוקרים שמאמריהם וספריהם נעשים אבני־תשתית לכל חקר הענף בו עסקו.

החברה ההיסטורית הישראלית ריכזה בספר־היובל לא פחות משלושים־ושנים מאמרים, פרי־עטם של חוקרים במדעי־היהדות, על נושאים שונים במקרא (מתוך האספקט ההיסטורי) ובתולדות ישראל.

ד"ר א. מלמט סוקר במאמרו, "חצור ראש כל הממלכות האלה לאור התגליות האפיקרא־פיות והארכיאולוגיות", את מעמדה של חצור בתקופת כיבוש הארץ ע"י יהושע ולפני־כן. נקודת־המוצא לדיינו הוא הפסוק "כי חצור לפנינו היא ראש כל הממלכות האלה" (יהושע יא, 10). הערה צדדית זו של ההיסטוריוגרף המקראי נותנת מקום לסברה כי אכן לא היתה חצור "ראש ממלכות" בתקופת הכיבוש עצמו אלא בימים קדומים יותר; כיוצא בזה אנו מוצאים הערות־לזואי על עברם של מקומות שונים במקרא: "ושם חברון לפנינו קריית־ארבע" (יהושע יד, 15; שופטים א, 10). במאמר זה סוקר מלמט שורה של תעודות המצביעות על מקומה של חצור במערך הכללי של היחסים הבינלאומיים במזרח העתיק, ומגיע למסקנה שדברי ההיסטוריוגרף בהערת־הלואי שלו, "אינם אמורים, או לפחות אינם מכוונים בראש־ובראשונה, כנגד מצבה של חצור ערב הכיבוש הישראלי, אלא עדות הם לגדולת קדומים של המקום, שראשיתה בתקופת הברונזה התיכונה ב'... מסתבר שמעמד הכורה שנועד לחצור בימי הכיבוש היש־

הרצאת־הדברים בכוח מעולה של המחשה, ואין בה מאומה מן היובש של איש־המקצוע (והמחבר היהו גיאוגרף מקצועי) שירתיע את הקורא הרגיל — או ינסוך עליו תרדמה. מקור השראתן הראשי של רשימות אלו הוא האהבה — אהבה בלי מצרים למה שרואות העיניים, העיניים הפקוחות לרווחה בלי הרף, אהבה לצרפת הארץ והאומה, אהבה היוצאת מן הלב. מלבו של הכותב היא יוצאת ואל לבו של הקורא היא נכנסת. מי שאינו מכיר את צרפת ייפס לחיבתה עם מקרא הספר, מי שהכירה יתמלא זכר־דברים וגעועים.

צרפת היא ארץ שקשה לא להתאהב בה; אם לא ממבט ראשון הרי ממבט שלישי ורביעי. זוהי ארץ שאפילו בניה ויושביה אוהבים אותה אהבת־נפש, דבר שאינו שכיח ביותר ברוב ארצות המערב בימינו. ואין לך ארץ שפה רבים הנכרים שדבקה בה נפשם במרוצת הדורות.

קשה לתלות את סיבת הדבר בקולר אחד מסוים. היטב אנו יודעים שאין זו ארץ גדושה אידיאליזם ואהבת־הבריות, שהלחם אינו נקטף בה מן האילנות והחסידות אינה נוטפת בה מן הגנות. יושביה אפשר למנות בהם, כמובן, מאז ומעולם, כל מיני מידות של קשיחות־לב וצרות־מות, אנוכיות ואהבת־בצע, התנשאות והפכפכות. אף על פי כן יש בה הרבה והרבה סגולות־חמדה, שאם רק השכלת לעמוד עליהן בעל־כרח אתה הולך שבי אחריהן, בצירופן. קצת עושים היינות והגבניות, חכמת־החיים ואהבת־החיים, מ־ש־מני־הארץ ומגד־השמיים, סגנונותו של הנוף הטבעי והאנושי, כשרון־המעשה והנאת־הבטלה, בינת הזיקנה ושקיקת הנעורים, כובד־הראש וקלות־הדעת, חיותו של ההווה ונכחותו הגאה והמורגשת של העבר והתר־מותו הבוסחת של העתיד, וקצת עושה אותה תחושה מופלאה של רציפות, המשכיות, שלמות כוללת של ציביליזציה איתנה, עמך קת־שרשים, למודת נסיון, חדרות חוש־מידה, שקיפת תרבות של יום־יום.

* דב גיר: גופי צרפת (מסות ומסעות); הוצאת "מסדה", 1960; 121 עמ'.

דבר זה איננו בבחינת מושכל ראשון, ויש הסבורים כי על הנצרות השפיעה היוונות דווקא. אולם ד"ר פלוסר סבור כי אין למצוא בברית החדשה השפעות יווניות, והקונסט טרוקציות המלאכותיות של החוקרים, שביקשו להקים גשר מן היוונות אל הנצרות, הולכות ומתבטלות, הן מצד חקר החומר היווני והן מצד חקר החומר היהודי והנוצרי (עמ' 75). הוכחה ניצחת לדעה זו מצויה, לדעת המחבר, במגילות מדבר-יהודה, שהורו כיחיו כי מושגים דתיים רבים, שקודם-לכן נחשבו יווניים, מקורם אינו אלא ביהדות. פלוסר סוקר במאמר זה כמה מן הבעיות הדתיות של היהדות ויחסם של הנוצרים אליהן; הוא מצביע על חומר מתוך המגילות, שיש בו כדי לבסס את דעתו, ומסכם: „נראה לי אפוא כי התסיסה הרוחנית שביהדות בית שני, על תופעותיה הפנאומטיות ועל חשיבותה המיתית, היא שהולידה מתוכה את הנצרות. ואם נמצא בנצרות תופעות שאין מקורן ביהדות זו, הרי נוצרו מתוך בריאה חדשה בנצרות גופה: שהרי הנצרות כשלעצמה היא הכוח השלישי בצד היהדות והאלימות” (עמ' 98).

אחד הסוגים הספרותיים הנפוצים בימי הביניים היה „מקאמות”, כלומר — סיפורים מחורזים, עלי-הרוב בעלי סגנון מסולסל ונעדר דרי מגמה מוסרית או דתית. תכליתם היחידה הייתה לשעשע את הקורא. סוג ספרותי זה היה מקובל גם בקרב הסופרים היהודיים בני אותה תקופה, שעשו בו חיל רב.

בספר שלפנינו דן פרופ' חיים שירמן, חוקר שירת ימי-הביניים, בקובץ השירים והמליצות של אברהם בן יצחק הברדשי, שחי במחצית השנייה של המאה ה-13. זהו אחד המאמרים היחידים בספר זה שנושא ספרותי טהור. כדרכו, דן פרופ' שירמן ברקע היצירה, ומטפל בצדדיה הספרותיים. תשומת-לב מיוחדת מוקדשת לדימויים ולהשאלות של סופר זה, שיש בהם ענין מיוחד, שכן היה לו כשרון לחיקוי קולות שונים, ולעתים דימויו מפתיעים ביותר. שירמן עומד על כמה חידושים בשירי הברדשי, ומצביע על קשרים

ראלי היה בבחינת שריד אחרון לעצמתה של הממלכה מאות-שנים קודם-לכן” (ע"ע 6-7).

ניתוח מעניין ביותר של מזמור קל"ט בספר תהלים מגיש פרופ' בן-ציון דינור במאמרו „תהלים קל"ט ומשמעותו ההיסטורית”. גישתו של דינור למזמור היא ביסודה גישת היסטוריון, החותר להגיע לזמן חיבורו ולמסיבות המשתקפות מבין שורותיו. הוא מנתח את המזמור לפרטיו ומעלה כמה הערות פרשניות; אולם עיקר הענין שבמאמר הזה מצוי בחלקו האחרון, שעה שהמחבר מוצא הקבלה בין מהלך הרעיונות במזמור לרעיונות ספר יונה. בדיון קצר מעלה דינור מעין „חמש מערכות” בסיפור של שליחותו של יונה בן-אמיתי, ואותו מבנה מוצא הוא גם במזמור הנדון: „בבית הראשון מסופר על ייעודו של הנביא, שאין הוא רוצה ו(אין הוא) יכול להסתלק ממנו. בבית השני מדבר המשורר על הכרתו שאין לברוח מה, ולא היה, אפוא, כל צורך להיווכח בכך על-ידי נסיון אישי. בבית השלישי מסופר שהנבואה היא בעצם הווייתו, וכי לא היה כל צורך, להחדש את נבואתו שהוא נאמן לה, נתון כולו להשפעתה המתמדת. בבית הרביעי כופר המשורר גם בקיום יסוד כלשהו לקובלנות על הסתלקותו של הנביא מקרא את הרשעים לתשובה, משום שאין הוא נתון בעצם ערך לתשובה זו. ובתפילה הסיום הרי הוא מבקש את האלהים, לבחון את לבו — ולראות אם אמנם יש בו, דרך עצב, וזקוק הוא לאותו לקח אלהי, ומתפלל לאלהים שינחה אותו בדרך העולם” (ע"ע 26-27). בעקבות זאת רומז דינור לאפשרות שמזמור זה מהווה תשובה לספר יונה, או לאלה המסתמכים עליו.

במאמר ארוך ומפורט דן ד"ר דוד פלוסר בשאלת מוצא הנצרות מן היהדות, כידוע,

* ספר-היובל ליצחק בער; העורכים: ש. אטינגר, ש. ברון, ב. דינור, י. הלפרין; הוצאת החברה ההיסטורית הישראלית, 1961; 500 עמ'.

השליטים — לא גוה היה לו להגית הערכה זו כמו שהיא.

ואולם בעיקר נראה שהדחיפה לדרוש מחדש את אישיותו של הורדוס ולהרוץ משפט עמוק יותר על מפעלו היא פרי התלבטויותיה של התקופה בה אנו חיים. דחיפה זו היא פרי ההכרה שדברי־הימים של האנושות מיטלטלים בין שני קטבים מנוגדים — קוטב החירות מזה וקוטב הגאולה מזה.

יש כאן מעין צד־השווה למעשיהם של מחזאים ומחברי רומנים בדרוגו: מה הם קיבלו עליהם להסביר את הגיבורים ההיסטוריים ולהעמידם באור חדש, מתוך שימוש רחב בחידושי הפסיכולוגיה והפסיכואנאליזה, אף כותבי דברי־הימים גוטלים עכשיו זכות זו לעצמם ומעבירים תחת שבט בקורת חיובית, מחודשת, אותם גיבורים עצמם, כשזכות־הבכורה ניתנת לאלה מתוכם שהתפרסמו כשליטים חזקים ורודניים, "פראַקֶ" סלאנס".

אפשר נובע הדבר מן הכורח למצוא צידוק לפעולתם של הללו, כורח שנעשה דוחק ביותר בימינו. לא דווקא משום שקיומם של "גיבורים חזקים" הוא כאילו מחידושיה של התקופה אלא משום שתפקידם על רקע המשטרים המפותחים של ימינו נעשה פרוב־למתי ומחייב הסבר. אולי משום כך יש גם בדיון האקדמי בדבר הורדוס המלך משום לווי־טעם של אקטואליות.

הדמוקרטיה והטוטאליטריות זכו בימינו למי־דה שווה של לימוד־זכות. מבחינה זו יכלה הבחינה־מחדש שמציע פרופ' שליט להסתכם בנסיון לשבץ את הורדוס בשדה שבין שני הקטבים הללו — כלומר, על־ידי שקילת החיוב שבהשגיו תוך כדי שלילת האמצעים שאיפשרו אותם. אבל המחבר לא הסתפק בדרך זו; אולי משום שהרגיש כי השטחיות אורבת לה, אולי משום שבעייתו של הורדוס מסובכת הרבה יותר.

תגר ראשון בו נתקל מי שמבקש להתמודד עם דמות־דיוקנו של המלך הוא הצד הנודע־לשימצה שבאפיו, אותו צד שתואר בהרחבה אצל יוספוס. המדרשים התלמודיים ובעלי הברית־החדשה, אלא שדווקא על תגר זה

בניהם ובין שירת הטרובאדורים הפרובנ־סאליים.

מאמרים נוספים בספר נוגעים לבעיות היסטוריות של העולם היהודי הישן. ד"ר חיים הלל בן־ששון דן בגלות וגאולה בעיניו של דור גולי ספרד. הוא מבסס את עיונו על מקורות מן התקופה הנדונה. ד"ר שמואל אטינגר כותב על "ההשפעה היהודית על התסיסה הדתית במזרחה של אירופה בסוף המאה הט"ו"; שלמה סימונסון דן בגיטו באיטליה ומשטר; פרופ' יעקב כ"ץ עוסק בהשוואה בין "גזירות תנ"ך" לגזירות ת"ת ות"ת"; פרופ' ישעיהו תשבי מצביע על "התסיסה המשיחית בחוגו של רמח"ל לאורם של כתובה וישרים משיחיים"; וא. ביין כותב על תולדותיו של המונח "ציונות", ובכך נוגע הספר גם בבעיות של תולדות היהודים בזמן החדש.

גם מתוך המעט שנסקר ברשימה זו אפשר לעמוד על התרומה הנכבדה שספר־היובל הזה תורם לחקר ההיסטוריה היהודית. אין זה, כמובן, ספר השווה לכל נפש; גישתם של רוב המאמרים היא מדעית, מחקרית. אולם גם הקורא המשיכל שאינו חוקר, המעוניין להרחיב את ידיעותיו בכמה אספקטים של ההיסטוריה היהודית, יוכל להיעזר הרבה בכרך רב־רושם זה.

ז. ס.

הורדוס המלך

קרה לפרופ' שליט מה שקרה לא אחת למחברים רבים לפניו: ביקש לכתוב חיבור מצומצם, שיסכם את כל הפרטים הידועים מכבר על הורדוס המלך מתוך כתביו של יוספוס, והוציא מתחת ידו מחקר היסטורי המחזיק למעלה מחמש־מאות עמודים. אף באשר להערכת דמותו של הורדוס לא ביקש המחבר לפסוק כל הלכה חדשה, אבל גם כאן לא נסתייעה כוונתו בידו. אולי משום שהממדים החדשים של החיבור חייבו הערכה כוללת, פחות או יותר, ואולי משום שהמחקר ההיסטורי, שהסתעף הרבה בשנים האחרונות — בעיקר הודות להתעמקות בחקר ההשקפות ששמשו צידוק לפעולותיהם של